

12. Bréal V, Bailly A. Dictionnaire étymologique latin. – Paris: Librairie Hachette, 1885. – 494 p.
13. Bloch O., Wartburg W. Dictionnaire de la langue française. – Paris: Presses universitaires de France, 1968. – 682 p.
14. Huguet E. Mots disparus ou vieillis. – Genève: Librairie Droz, 1967. – 356 p.

Надійшла до редакції 02.04.2009 р.

УДК 811.1621'367.33

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УТОЧНЮВАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ)

М.Я. Оленяк

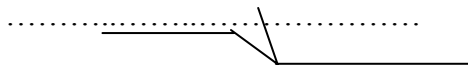
Проблема уточнення в лінгвістиці стала фокусом дослідження порівняно недавно, у другій половині ХХ століття. Певні досягнення у цій галузі мають насамперед українські та російські граматисти, до яких належать: О.Г. Руднев, Ф.Н. Бондаренко, А.Ф. Прияткіна, Є.М. Сидоренко та ін. На матеріалі російської мови дана категорія досліджувалась Т.Б. Фунтовою, яка описала деякі структурні елементи та засоби вираження уточнювальних конструкцій. І все ж проблема уточнення належить до нерозв'язаних, тих, які потребують ретельного аналізу та докладного вивчення.

Пропонована стаття базується на матеріалі польської мови; предметом дослідження слугували уточнювальні конструкції (всього 2861 приклади, які були дібрані методом суцільної вибірки з роману Г. Сенкевича «Вогнем та мечем»).

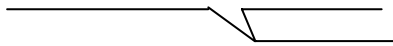
Одиниці, які нами аналізуються, класифікуються відповідно до структурного способу реалізації уточнення: кількості лінійних планів, характеру зв'язку між його складовими та референтного віднесення уточнювальних компонентів.

Залежно від кількості членів конструкції, а отже, і її інформаційного навантаження, уточнення можуть бути двокомпонентними та полікомпонентними. У перших один денотат уточнюється одним уточнювальним компонентом, тоді як в других актуалізується зв'язок між кількома подіями, збільшується обсяг денотативного змісту уточнення за рахунок лексико-синтаксичних зв'язків між його членами. Що стосується позиційності уточнення, то в більшості випадків компонент, що уточнюється, знаходиться в препозиції відносно уточнювального компонента, напр.: *Oni tedy powiadają, że te, co na między leżą, to ich, a my...* (Вони тоді говорять, що *ті, котрі лежать на межі*, то їх, а ми...) [8, с.303]. Однак з метою виділення, підкреслення, надання більшої змістової значущості уточненню, саме компонент, що уточнюється, переміщується в постпозицію, напр. *Kto po nasze głowy przyjdzie, ten i swoją przyniesie!* (*Хто по наші голови прийде, той і свою принесе!*) [8, с.446]. Таким чином, для уточнювального компонента постпозиція є нейтральною, а препозиція інверсійною, що зв'язано з відтінками смислових відношень. Різні структурні моделі підлягають різному актуальному членуванню, де інтонація відіграє і конструктивну, і смислову роль, але об'єднує всі конструкції те, що уточнювальний компонент завжди інтонаційно відокремлений, представлений окремою синтагмою, тому що конструкцію з уточненням неможливо вимовити інтонацією одного тону, без пауз, без додаткових фразових наголосів, не порушивши при цьому прагматику вислову.

Принципи структурної будови уточнення можуть бути проілюстровані такими шістьма графічними схемами горизонтальних зв'язків, які відображають потенційну кількість членів уточнюючої конструкції, порядок їх прямування та контактність чи дистантність компонента, що уточнюється, де

– текст речення
 - компонент, що уточнюється і уточнювальний компонент .

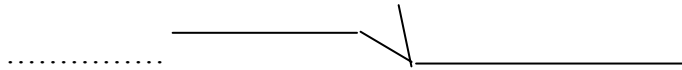

- уточнювальний компонент перериває лінійність попереднього уточнюючого компонента, поширюючи один із його елементів.

1. Найпростіший тип конструкції складають як мінімум дві словоформи (компонент, що уточнюється, та уточнювальний компонент), з'єднані анафоричними чи катафоричними відношеннями, однак більш характерним є складний синтаксичний склад одного (як правило уточнювального) чи двох її компонентів. Наприклад,

– *To się skryj w samej Siczy, gdzie możesz.*

(- *То сховайся в самій Січі, де можеш*) [7, с.172].

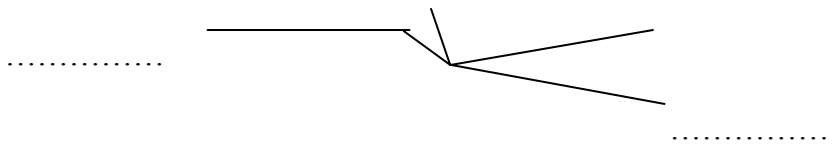

Конструкції такого типу є двочленими, компоненти яких зіставляються відповідно до обсягу інформації, що передається. Зазвичай це відношення частини і цілого, загального і специфічного, типу і підтипу. А отже, один із компонентів обмежує, звужує чи навпаки узагальнює, збільшує об'єм інформації у порівнянні з іншим. Так, у наведеному прикладі, уточнювальний компонент *gdzie możesz* є семантично більш узагальненим, ніж компонент, що уточнюється, *w samej Siczy*: географічно «*w samej Siczy*» є частиною «*gdzie możesz*», однак узагальнення чи звуження поняття уточнювальним компонентом є релевантним до стилю, емоційності, експресивності тексту, але не є суттєвим з погляду структури самої конструкції. Уточнення даного типу вимовляються з інтонацією відокремлення, з невеликим акцентом на тому, що підлягає уточненню. Якщо ж уточнювальний компонент займає кінцеву позицію в реченні, то акцент цей посилюється і збільшується більшою чи меншою мірою пауза між компонентами конструкції. Інші приклади цієї структурної моделі: – *Ale wybacz waszmość pan, żem tu naprzód powinien nie złożył dzięki za auxilium i skuteczny ratunek, który mnie od tak nagłej śmierci wybawił* (– Але вибачте, прошу пана, що заздалегідь не склав йому повинної, дякуючи за притулок і остаточний порятунок, який мене від такої наглої смерті визволив) [7, с.10]. *Książę nic szczególnego nie polecił; kazał Skrzetuskiemu, w razie gdyby odpowiedź chanowa była pomyślna, wolno iść, tak aby ludzie i konie mieli się dobrze* (Князь нічого конкретного не порадив; наказав Скретуському, щоб, якби відповідь ханова була слухною, йшов повільно, так, щоб добре себе почували люди і коні) [7, с.20]. *Przed wszystkim był to mąż wzrostu tak wysokiego, że głową prawie powały dosięgał, a chudość nadzwyczajna wydawała go wyższym jeszcze* (Насамперед був то чоловік настільки високий, що головою майже до стелі дїставав, а худорба робила його ще вищим) [7, с.31]. *W tej chwili drzwi się otworzyły i do komnaty wszedł z wolna Wasyl, najstarszy z Kurcewiczów, prowadzony za rękę przez Helenę* (В цю мить двері відчинилися і до кімнати неспішно зайшов Василь, найстарший з Курцевичів, тримаючись за Олену) [7, с.73]. *Skrzetuski wyszedł i udał się prosto do swojej kwatery na rynek, do domu księcia, by ostatnie do odjazdu poczynić przygotowania* (Скретуський вийшов і подався прямо до свого постю на ринок, до дому князя, щоб остаточно приготуватися до від'їзду) [7, с.136]. Кількісно цей тип представлений 2459 одиницями, що складає 86% вибірки.

2. Однореферентний тип. Структура даного типу характеризується однореферентністю кількох уточнювальних компонентів. Така модель має декілька семантичних предикатів у складі уточнюючих компонентів, які описують більше, ніж одну ситуацію, і з'єднуються сурядним зв'язком. Наприклад,

Jest drugie punctum, ważniejsze, w którym do sumienia twego się odwołujemy, gdyż luboś Kozak, chcemy cię jako kawalera traktować.

(Існує другий пункт, важливіший, в котрому до совісті твоєї звертаємось, оскільки Козак ти, до тебе з повагою хочемо віднестися) [8, с.180].

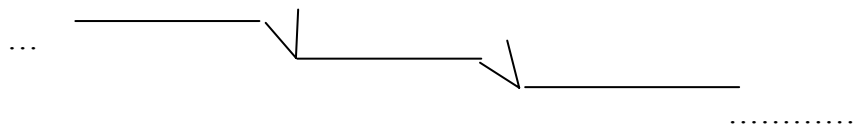
Складові уточнювального компонента характеризуються незалежним синтаксичним положенням у конструкції, вони безпосередньо включаються в неї і займають окрему самостійну позицію. Будь-який із них (*ważniejsze*, чи *w którym do sumienia twego się odwołujemy*) може бути вилучений з уточнення, не порушивши його цілісності і не викликавши якихось морфологічних змін у реченні. Причому, не залежно від числа уточнювальних членів конструкції (у нашій вибірці максимальна їх кількість дорівнює п'яти), кількість синтаксичних позицій у межах конструкції не збільшується, адже уточнюється лише один референт, який перебуває в однотипному зв'язку з кожним із уточнюючих його компонентів; конструкція ускладнюється семантично за рахунок додаткових пропозицій і синтаксично за рахунок виникнення координаційних відношень між його складовими. Кількість уточнювальних компонентів такого типу поширює конструкцію кількісно, але якісно вона залишається незмінною – однореферентною. Уточнення створюється шляхом переліку, такі уточнювальні компоненти близькі за значенням до перечислення, кількість їх варіюється, однак не є суттєвою за рахунок заповнення однієї синтаксичної позиції. Відбувається нагнітання інформації стосовно уточненого елемента конструкції; створення такої високої змістової валентності компонента, що уточнюється, спостерігається виключно в даній структурній моделі. Існує смисловий зв'язок виключно між компонентом, що уточнюється, та уточнювальними компонентами, але немає ніякого безпосереднього зв'язку між самими уточнювальними компонентами. Уточнювальні компоненти даної моделі інформаційно навантажують компонент, що уточнюється, змістовий обсяг якого збільшується прямопропорційно до кількості уточнювальних його компонентів. У сукупності вони створюють єдиний «блок» з тотожною функцією уточнення одного і того самого референта: відношення компонента, що уточнюється, і кожного окремо взятого уточнювального компонента носить характер синтаксичної еквівалентності, однофункціональності, рівнозначності. Так, у наведеному прикладі *Jest drugie punctum, ważniejsze, w którym do sumienia twego się odwołujemy, gdyż luboś Kozak, chcemy cię jako kawalera traktować* – словоформи *ważniejsze* і *w którym* є синтаксично паралельними (вони не залежать одна від одної): граматична форма однієї і другої мотивована одним і тим самим словосполученням – *drugie punctum*, тобто лінії їх синтаксичного зв'язку збігаються. Інтонація в конструкціях цієї структурної моделі максимально наближена до інтонації, характерної для однорідних членів речення. Інші приклади цієї структурної моделі: *Był to pan Czapliński, podstarości czechryński, sługa zaufany młodego pana chorążego Konięcpolskiego* (Був то пан Чаплинський, чигиринський підстароста, довірений слуга молодого пана хорунжого Конєцпольського) [7, с.23]. *Jeden, stary, już prawie zgrzybiały, był to Fyłyp Zachar, drugi Anton Tatarczuk, ataman czechryńskiego kurzenia, człowiek około lat czterdziestu, wysoki, silny, z dzikim wyrazem twarzy i skośnymi, tatarskimi oczyma* (Один, старий, вже майже трухлявий, був то Пилип Захар, другий Антон Татарчик, отаман чигиринського куреня, чоловік років сорока, високий, сильний, з диким виразом обличчя і косими, татарськими очима) [7, с.170]. *Odparci, zdziśniętowani, zbici na miazgę, cofnęli się w popłochu* (Одперті, четвєртовані, розбиті вщєнт, відступили зі страху) [7, с.249]. *Wszelako teraz, po zwycięstwie na Żółtych Wodach, po zniesieniu hetmanów, po rozpaleniu wojny domowej we wszystkich południowych województwach, rzeczy zaszły zbyt daleko, wypadki przerosły wszelkie oczekiwanie – teraz walka musiała się toczyć na śmierć i życie* (Всіляко

тепер, після перемоги на Жовтих Водах, після повалення гетьманів, після розпалення війни в усіх південних воєводствах, справа зайшла надто далеко, нещастя перевершило будь-які сподівання – битва була не на життя, а на смерть) [7, с.260]. *Nasz namiestnik bił się już nawet raz z panem Wołodyjowskim w szable o Anusię, ale gdy przyszło za długo siedzieć w Łubniach bez jakowejś wyprawy na Tatarów, to sobie nawet i przy Anusi przykrzył, a gdy przyszło ciągnąć -to ciągnął z ochotą, bez żalu, bez wspominków* (Наш намісник один раз навіть бився з паном Володєвським на шаблях за Ганнусю, але коли прийшлося надто довго сидіти в Лубнях без єдиного походу на татарів, то міг навіть і при Ганнусі прикрим бути, а коли прийшов час тягнути, то тягнув *охоче, без жалю та спогадів*) [7, с.45]. Кількісно ця структурна модель в нашій вибірці представлена 87 одиницями, що складає 3% усієї вибірки.

3. Лінійна модель. Вона будується шляхом лінійного наслідування одного уточнення іншим. У такій моделі зв'язок між уточнювальними компонентами здійснюється послідовно: останнє слово уточнювального компонента стає компонентом, що далі уточнюється. Наприклад,

Pan Wołodyjowski ruszył na to owsianymi wąsikami i spojrział na Burlaja takim wzrokiem, jakim chart spogląda na wilka, którego mu nie wolno uchwycić za gardziel, a Rzędzian rzekł: – Dlatego to ja wam mówię, mości pułkowniku, jego nazwisko.

(У відповідь на те пан Володєвський порухав вівсяними вусами і глянув на Бурлая *таким поглядом, яким хорт глядить на вовка, якому не можна вчепитися в горло*, а Редзян говорив: Тому я і говорю вам, пане полковнику, його прізвище) [8, с.320].

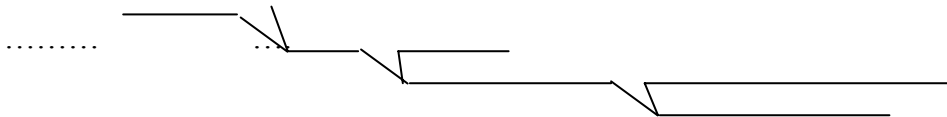
З'єднані таким чином складові являють собою ланцюг уточнень, який лінійно вводить семантичні предикати, зв'язані між собою підрядним зв'язком. Вони не характеризуються окремим, незалежним синтаксичним положенням, адже зв'язок реалізується за рахунок узгоджених словоформ, напр., *takim wzrokiem, jakim; wilka, którego*; зазвичай вони з'єднуються сполучниками, частками, займенниками різних розрядів, які виступають як конструктивний елемент, і перебувають в атрибутивних, обставинних чи доповнювальних відношеннях. На відміну від однореферентного типу дана модель уточнення є синтаксично складнішою, оскільки уточнюється декілька референтів і, таким чином, створюються додаткові синтаксичні позиції. Скажімо, атрибутивна позиція *którego mu nie wolno uchwycić za gardziel* не збігається і не є однофункціональною з позицією *jakim chart spogląda na wilka*. Гіпотетично кількість членів такої моделі уточнення може бути необмеженою, максимальна ж їх чисельність в нашій вибірці дорівнює шести. Для даної моделі обов'язковим є інтонаційне виділення компонента, що уточнюється, який вимовляється з підвищеним тоном, після чого на уточнювальному його компоненті голос понижується. Інші приклади цього структурного типу: *Przybywszy do Łubniów nie zastał pan Skrzetuski w domu księcia, który był do pana Suffczyńskiego, dawniejszego swego dworzanina, do Sieńczy na chrzciny pojechał, a z nim księżna, dwie panny Zbaraskie i wiele osób ze dworu* (Прибувши до Лубнів, не застав пан Скшетуський дома князя, який був до пана Суфчинського, давнього його дворянина, поїхав до Сінчі на хрестини, а з ним княгиня, дві збараські дівчини і ще багато-хто з двору)[7, 92]. *Namiestnik opowiadał wzajemnie towarzyszom o Krymie, gdzie prawie pół roku spędził czekając na respons chana jegomości, o tamtejszych miastach pozostałych z dawnych czasów, o Tatarach i o potędze ich wojennej, a na koniec o postrachu, w jakim żyli usłyszawszy o walnej na Krym wyprawie, w której wszystkie siły Rzeczypospolitej miały wziąć udział* (Намісник в свою чергу розповідав товаришам про Крим, де провів майже півроку, чекаючи на ханову відповідь для його милості, про тамті місця, що залишилися з давніх-давен, про татар і їх військову могутність, а на кінець *про пострах, в якому жи-*

ли, почувши про масштабний похід на Крим, в котрому мали взяти участь всі сили Речиносполитої) [7, с.95]. *Wówczas począł się kiwać inaczej, bo nie od głowy ku nogom, ale z boku na bok, tak że za każdym razem uderzał z lekka w ścianę końcem szabli, która wysuwała się przez to spod kolan, przechylając się coraz bardziej ku wewnątrz, na stronę rękojeści* (В той момент почав хитатися по-іншому, не з голови до ніг, а з боку на бік, так, що кожного разу злегенька ударяв стіну кінчиком шаблі, яка через те висувалася з-під колін, щораз більше схиляючись до середини, в сторону рукояті) [8, с.88]. *Wyło to ostrzeżenie dla pana Zagłoby, którego siedział cicho, ani mrugnął* (То послужило застереженням для пана Заглови, який сидів тихо, ані муркнув) [8, 101]. *Jadę do Jahorlika z Ormianami, kupcami, których mnie pan Bukowski wskazał* (Іду до Ягорлика з вірменами, купцями, з якими мене познайомив пан Буковський) [8, с.229]. Кількісно ця структурна модель в нашій вибірці представлена 201 одиницею, що складає 7% усієї вибірки.

4. Ієрархічна модель. Принцип даної моделі полягає в тому, що компонент, що уточнюється, ставиться між синтаксично узгодженими елементами іншого уточнення, перериваючи його лінійність, і, таким чином, створюючи ієрархічну конструкцію. Семантично така конструкція являється насиченою, з об'ємним інформаційним змістом. Наприклад,

Ciało na mnie takie od ran dziurawe, że o to się tylko boję, czy święty Piotr, który jest marszałkiem bożym i ochędóstwa w niebie doglądać musi, puści mnie do raju w tak podziurawionej sukni.

(Мое тіло так тяжко ранами дірчаве, що єдине боюся, чи святий Петро, що маршалом Божим служить і пильнує на небі порядок, пустить мене до раю в такому дірчавому платті) [7, с.96].

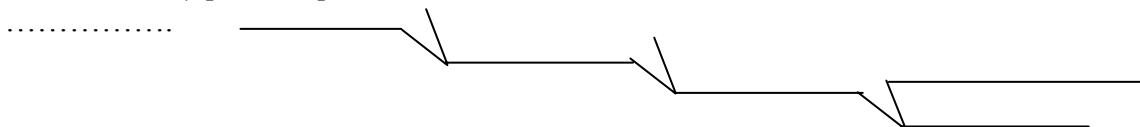
Це ієрархічна структура, в котрій одні відношення і зв'язки ніби накладаються, а, точніше, вклинюються в інші. Уточнення в цьому випадку має ускладнену внутрішню структуру, в якому один його сегмент входить в інший, що розширює структуру компонента до декількох лінійних планів. Має місце так би мовити «втручання» в синтаксично цілісну побудову з метою додаткового звернення уваги на окремий компонент структури, виділення його з-поміж інших, з погляду автора комунікативно менш релевантних компонентів. На відміну від однореферентної структурної моделі уточнення, де єдиний компонент, що уточнюється, є центром «тяжіння» змістовної насиченості, в ієрархічній структурі створюється декілька опорних, менш змістовно навантажених точок, які підлягають поширенню. Вони, таким чином, завдяки своїй кількості більше одного, ніби дещо рівномірніше розподіляють між собою весь потенційно можливий об'єм семантичної завантаженості конструкції. Така модель збільшує позиційний склад уточнення, тобто створює якусь певну кількість компонентів, що уточнюються, котрі, на відміну від уточнення за ланцюговим принципом, не розвивають лінійну послідовність, а синтаксично поглиблюють структуру, тобто зв'язок реалізується не тільки по горизонталі, але й по вертикалі. Як от в наведеному прикладі: уточнювальний компонент *który jest marszałkiem bożym i ochędóstwa w niebie doglądać musi* узгоджується із словосполученням *święty Piotr*, попередній уточнювальний компонент синтаксично залежить від займенника *to*, і, нарешті, перший з уточнювальних компонентів *że o to się tylko boję* уточнює прикметник *takie dziurawe*. Дана структурна модель уточнення вимовляється з інтонацією, характерною для вставки, введення [3, с.67], тобто з пониженням голосу на уточнювальному компоненті і дещо швидше, ніж решта конструкції. Інші приклади цього структурного типу: *Pan Bogusław Maszkiewicz, żołnierz dobry, choć młody, a zarazem człowiek uczony, który tę wyprawę również jak i inne pochody książęce opisał, cuda o niej opowiadał Skrzetuskiemu, co pan Wołodyjowski zaraz potwierdzał, gdyż i on brał udział w wyprawie* (Пан Богуслав Машкевич, добрий вояка, хоч молодий, а разом

з тим чоловік учений, котрий і цей, і інші походи князя описав, дива Скшетузькому про нього розказував, які Володиревський тут же підтверджував, бо сам брав участь у поході) [7, с.94]. Nie brakło też i wiwatów, na które książę wdzięcznie odpowiadał, raz, z przyrodzonej sobie ludzkości, a po wtóre, chcąc tą ludzkością kaptować stronników dla królewicza Karola, których też i nakaptował samym swym widokiem niemało (Достатньо було і похвал, на які князь відповідав з вдячністю, по-перше з вродженої людяності, а по-друге, з бажання прихилити тією людяністю союзників до королевича Кароля, яких немало прихилив одним лиш виглядом своїм) [7, с.153]. Nie wiedział jednak, że owa stworzona przezeń przepaść tak jest wielka, iż żadne układy nie wyrównają jej nawet na taki czas, jakiego on sam, Chmielnicki, mógł potrzebować (Не знав, однак, що та створена ними прірва є настільки великою, що ніякі домовленості не вирівняють її, навіть на той час, якого він сам, Хмельницький, міг потребувати) [7, с.560] Było coś tak strasznego w jego oczach i przyciszonym głosie, że strażnik, choć słynny z zuchwałości, zamilkł nagle, jakby towę stracił, a rapowie aż przybledli (Було щось настільки страшне в його очах і приглушеному голосі, що охоронець, хоч і знаний своєю зухвалістю, раптово замовчав, ніби мову втратив, а всі решту аж зблідли) [8, с.53]. Кількісно ця структурна модель в нашій вибірці представлена 40 одиницями, що складає 1,4% усієї вибірки.

5. Лінійно-ієрархічна модель. Дана модель комбінує в собі лінійність та ієрархічність. Компоненти уточнення такого типу зв'язані між собою підрядним зв'язком, але семантичне ускладнення будується за двома принципами: ланцюгового введення пропозицій та подальшого поглиблення структури, тобто створення її багатоплановості. Наприклад,

Kilkudziesięciu ludzi czerkaskich opowiedziało się przy nim i wszczęła się bitwa krótka, straszna – jak wszystkie walki, w których garść ludzi pożądająca nie łaski, ale śmierci, broni się tłumem.

(Кілька десятків черкаських сказали йому правду в очі і почалася битва коротка, страшна - як всі бійки, в яких жменя людей, що не життя, а смерті вимагає, прикривається натовпом) [7, с.224].

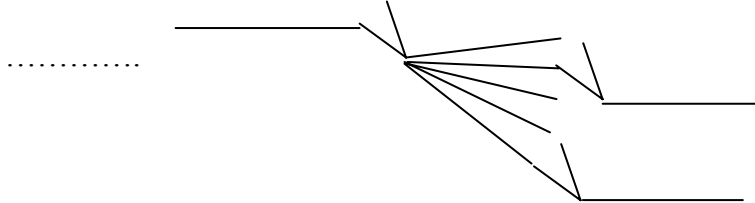
Такий структурний тип свідчить про необхідність інтонаційного виділення якоїсь семантично важливої, найбільш релевантної для комунікативного завдання складової уточнювального компонента в послідовному, типовому для розповіді, викладенні подій. У наведеному прикладі уточнення *nie łaski, ale śmierci* є додатково наголошеним, інтонаційно підкресленим, що в певному сенсі може трактуватися як ідея уточнювального висловлення. Складові такої моделі уточнення також, як правило, з'єднуються сполучниками, частками та займенниками, що є доказом їх синтаксичної залежності. Інші приклади цього структурного типу: Schwytałem kilku ludzi, którzy wyznali, iż Chmielnicki wysłał ochotnika, który by za waszą książecą mością szedł a ogień, jeśli wiatr będzie potuślny, podkładał (Піймав я кілька людей, які визнали, що Хмельницький послав добровольця, котрий би за вашою княжою милістю йшов, і вогонь, якщо вітер буде понутний, підкладав) [7, с.421]. Wiódł on ośmiuset ludzi takiego jak sam pokroju, częścią szlachty, częścią Kozaków, którzy by wszyscy, na dobrą sprawę, wisieć powinni (Вів він вісімсот людей таких як він сам, частково шляхтичів, частково козаків, і всі вони (букв. «котрі всі»), по-доброму, повинні би висіти) [7, с.511]. A wtem rumor uczynił się za oknami; słyhać było zgiełk tysiąca głosów, które zwały się w jeden niezrozumiały szum, podobny do szumu fal morskich (А втім галас учинився за вікнами; було чути крики тисячі голосів, які злилися в єдиний незрозумілий шум, подібний до шуму морських хвиль) [8, с.142]. Ten przywiózł wieści o niełascie, w jakiej książę u dworu zostawał, i o śmierci pana Janusza Tyszkiewicza, wojewody kijowskiego, po którym –wedle powszechnego głosu – Kisiel na województwo miał nastąpić, a na koniec o ciężkiej chorobie, jaką złożony był w

Krakowie pan Łaszcz, strażnik koronny (Той привіз вістку про немилість, в яку потрапив князь при дворі, і про смерть пана Януша Тишкевича, київського воєводи, після якого – як всі говорили – Кисіль мав прийняти воєводство, а на кінець про важку хворобу, яка прикувала до ліжка пана Лаща в Кракові, королівського охоронця) [8, с.275]. – *Zbliża się hetman kozacki i nie zdrajca, ale wierny sojusznik, któremuś pomoc nie tylko w szczęściu, ale i w nieszczęściu obiecał*– odrzekł Chmielnicki (Приближається козацький гетьман і не зрадник, а вірний союзник, котрому ти обіцяв допомогу і біди, і в радості – відповів Хмельницький) [8, с.415]. Кількісно ця структурна модель в нашій вибірці представлена на 45 одиницями, що складає 1,6% усієї вибірки.

6. Однореферентно-лінійна. Дана модель представляє собою змішаний тип однореферентності з подальшим ускладненням за ланцюговим принципом. Наприклад,

Wiem, na com się porwał; wiem, jako straszna jest siła przeciw mnie: obaj hetmani, twój straszny książ, któren sam za całe wojsko stanie, a Zasławscy, a Koniecpolscy, a wszystkie owe królewężta, które na szyi kozackiej nogę trzymają!

(Знаю, на що наразився; знаю наскільки страшна є сила проти мене: обидва гетьмани, твій страшний князь, який сам може ціле військо замінити, і Заславські, і Конєцпольські, і всі ті королевичі, котрі на козацькій шиї ногу тримають!) [7, с.196]

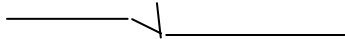
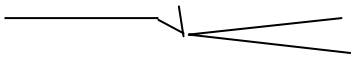
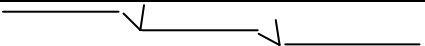
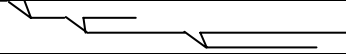
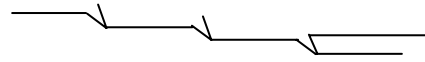
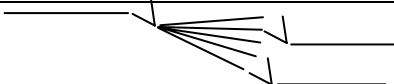

Відрізняється вона від моделі з власне однореферентними уточнювальними компонентами тим, що за рахунок подальшого лінійного введення семантичних предикатів конструкція ускладнюється синтаксично створенням нових позицій, і семантично, насичуючи додатковим інформативним навантаженням уже не первісний референт, а інший денотат, який відображається в кінцевій позиції попереднього уточнювального компонента, як от в наведеному прикладі: уточнювальні компоненти *obaj hetmani, twój straszny książ, a Zasławscy, a Koniecpolscy, a wszystkie owe królewężta* однаково поширюють компонент, що уточнюється, *siła przeciw mnie*, але окрім цього два із них (*książ i królewężta*) додатково деталізовані уточнювальними компонентами *któren sam za całe wojsko stanie i które na szyi kozackiej nogę trzymają* відповідно. Інтонація цієї конструкції максимально наближена до інтонації, характерної для однорідних членів речення з додатковим акцентом на наступних компонентах, які підлягають подальшому уточненню. Інші приклади цього структурного типу: *Słońce, cudna pogoda i woń zbliżającej się wiosny napawały wesołością serca, a namiestnik tym był weselszy, że wracał z długiej podróży pod dach książęcy, który był zarazem jego dachem, wracał sprawiwszy się dobrze, więc i przyjęcia dobrego pewny* (Сонце, чудесна погода і запах близької вже весни напували серця радістю, а намісник ще більше радів (букв. «тим був веселіший, що...»), бо повертався з далекої подорожі під княжій дах, який був і його дахом, повертався з виконаним завданням, а отже в хорошому прийомі впевнений) [7, с.44]. *Chodziły też najrozmaitsze wieści między tłumem: to że książę zostaje w Łubniach, to że wyjeżdża aż hen, ku Litwie, gdzie trzeba będzie za nim jechać; to nawet, że już pobił Chmielnickiego* (Найрізноманітніші вісті ходили між людьми: те, що князь залишається в Лубнях, те, що виїжджає аж ген, до Литви, куди треба буде за ним їхати; навіть те, що вже переміг Хмельницького) [7, с.411]. *Czegóż od takiego człowieka się spodziewać i jakimże musi być teraz – mówiono – po owym Ksenofontowym odwrocie z Zadnieprza, po wszystkich przewagach wojennych i tylu wiktoriach, które go tak niezmiernie wysławily?* (Чого ж можна сподіватися від такої людини, і яким бути тепер – як кажуть - після того Ксенофонтowego одвороту з Задніпров'я, після всіх військових переваг і стількох перемог, які його безмірно прославили) [7, с.561]. *Żeby to on jej dawniej nie znał, żeby to była Laszka wzięta*

z pierwszego szlacheckiego dworu, miałby więcej śmiałości – ale to *kniaziówna Helena, o którą on się Kurcewiczom kłaniał, za którą i Rozłogi, i wszystko, co miał, chciał oddać* (Якби він не знав її раніше, якби то була ляхка з першого-ліпшого шляхетського двору, був би сміливішим – але то княгиня Олена, задля якої він кланявся Курцевичам, за яку і Розлоги, і все, що мав, хотів віддати) [8, с.36]. Czasem też wypadaly im noclegi i pod gołym niebem, w stepie, a wówczas pan Zagłoba urozmaicał je opowiadaniem dawnych swych przygód, tych, które się zdarzyły, i takich, które wcale się nie zdarzyły (Траплялося їм і під голим небом ночувати, в степу, і тоді пан Заглоба розмаїто розповідав про давні свої пригоди, ті, які були, і ті, яких навіть близько не було) [8, 318]. Кількісно ця структурна модель в нашій вибірці представлена 29 одиницями, що складає 1% усієї вибірки.

Задля унаочнення висновків, які були зроблені в ході опису структури уточнювальних конструкцій, видається доцільним їх демонстрація у зведеній таблиці.

Таблиця 1. Структура уточнювальних конструкцій (на матеріалі польської мови)

№ н/п	Назва структурної моделі уточнення		Схема структурної моделі уточнення	Кількість прикладів
1.	Двокомпонентна	Двочленна		2459 (86%)
2.	Полікомпонентна	2.1.Однореферентна		87 (3%)
		2.2. Лінійна		201 (7%)
		2.3. Ієрархічна		40 (1,4%)
		2.4.Лінійно-ієрархічна		45 (1,6%)
		2.5.Однореферентно-лінійна		29 (1%)
Всього				2861 (100%)

Висновки.

З огляду на розглянуті особливості структурних механізмів побудови одиниць, що досліджуються, можна стверджувати, що зв'язок між компонентом, що уточнюється, та уточнювальним компонентом має певні форми синтаксичного оформлення, які базуються на таких принципах: а) однореферентність уточнювальних компонентів; б) лінійність та послідовність прямування уточнюючих конструкцій за ланцюговим механізмом; в) ієрархічність структури уточнення, тобто створення багатоплановості; г) поєднання названих типів. Гіпотетично можна допустити існування змішаного типу, який би комбінував у собі однореферентні уточнювальні компоненти з подальшим їх ускладненням за ієрархічним принципом, але в зібраному практичному матеріалі такі одиниці не були представлені. Виділені моделі вирізняються кількістю членів, а отже, і змістовою ємністю, типами зв'язку, відношеннями між структурними компонентами, присутністю/відсутністю додаткового акцентування уваги на одному із складових елементів конструкції, інтонацією. Спільним для всіх структурних моделей уточнення є те, що компонент, що уточнюється, завжди перебуває у відношенні взаємозв'язку з уточнювальним(и) його компонентом(ами) і зумовлює його/їх змістову завантаженість.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящается структурным особенностям категории уточнения на материале польского языка. Выделено шесть структурных моделей, отличающихся количеством членов, содержательной емкостью, типами связи, отношениями между структур-

ними компонентами, наявністю/відсутністю додаткового акцентування уваги на одному з складових елементів конструкції та інтонацією.

Ключевые слова: уточняющие конструкции, польский язык.

SUMMARY

This paper deals with the structural features of the category of specification in modern Polish language. Six structural models have been singled out, differing in the number of their members, content-richness, types of connection, relations of structural components, presence/absence of additional stress on one of the constructive elements and intonation.

Key words: specifying constructions, Polish language.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: Дон НУ, 2001. – 662 с.
2. Меркулова Н. Специфічні конструкції як спосіб актуалізації // Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. – Донецьк: ДонНУ, вип. 14. – 2006. – С.127-131.
3. Прияткина А. Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.
4. Прияткина А.Ф. Осложненное простое предложение. – Владивосток: Издательство ДВГУ, 1983. – 96 с.
5. Фунтова Т.Б. Логіко-синтаксична категорія уточнення в сучасній російській мові: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. - Сімферополь, 2002. – 18 с.
6. Uniwersalny słownik języka polskiego, tom1-4. – Warszawa:Wydawnictwo naukowe PWN, 2003. – 5420 с.
7. <http://www.pbi.edu.pl> – Ogniem i mieczem, T. I – Sienkiewicz Henryk – PBI – Microsoft Internet Explorer.
8. <http://www.pbi.edu.pl> – Ogniem i mieczem, T. II – Sienkiewicz Henryk – PBI – Microsoft Internet Explorer

Надійшла до редакції 15.02.2009 р.

УДК 81'373.21

НІМЕЦЬКИЙ КОМПОНЕНТ В ОЙКОНІМІЇ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ ХVІІІ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

М.В. Жарикова

Під німецьким компонентом в ойконімії регіону в роботі розуміється та сукупність ойконімів, яка створювалася німцями-переселенцями на півдні сучасної Донецької області і функціонувала до середини 40-х років ХХ сторіччя. Німецьке населення почало робити свій внесок у становлення топонімії Північного Приазов'я на другому етапі присутності тут, тобто з кінця ХVІІ століття [4, с. 15; 5], коли з ініціативи російського уряду почалася організована німецька колонізація південних районів Російської імперії. Німці прибували сюди як з території Німеччини, так і з території Польщі, Швеції, Данії, Голландії, Австро-Угорщини. Їх об'єднувало те, що всі вони були німецькомовними і були підданими різних німецьких князівств. Створення німецьких поселень природним шляхом було пов'язане зі створенням назв, які поповнювали загальний ойконімікон цієї території аж до початку ХХ ст. Регулярне писемне фіксування таких топонімічних одиниць починається з другої половини ХVІІІ ст. Йому передував, слід